

MUUAN IHMISKOHTALO ISONVIHAN AJALTA

Tarinamme alkaa kirjeestä, jonka Vaasan raati saa Pietarista elokuussa 1725. Siinä hansikasmestari Hans Hindrikinpoika Paltxer kirjoittaa nuoren rengin, Isak Jöraninpojan puolesta ja pyytää tälle syntyperätodistusta, jotta tämä voisi hankkia elatuksensa jollakin käsityöllä. Mainittu renki väittää olevansa porvarin poika Vaasasta. Sodan aikana venäläiset ovat ryöstäneet hänet ja vieneet mukanaan. Raati tutkii asian ja toteaa, että "edesmenneelle Vaasan porvarille, seppä Jöran Jöraninpojalle ja tämän vaimovainajalle Brita Bertilin-tyttäreille oli 3.1.1705 syntynyt poika, joka 5.1. kastettiin Isakiksi ja jonka viholliset olivat vieneet sodan aikana". Pariskunnan Vaasassa oleva poika Jöran ja naapuri, vanha porvari Samuel Markunpoika vakuuttavat, että Isak on Jöranin veli eli seppä Jöran Jöraninpojan poika. Kun muuta Isak-nimistä nuorukaista ei Vaasasta ole ryöstetty, pääättelee raati Isakin mainitun seppä Jöran Jöraninpojan pojaksi. Kun tämä siis on kunniallista, porvarillista syntyperää, annetaan hänelle pyydetty todistus ja suositellaan häntä asianomaisille.

Jo kolme vuotta aikaisemmin on Isakin nimi mainittu Vaasan raastuvanoikeudessa. Silloin äskenmainittu veli Jöran esittää asiamiehen välityksellä protestin veljesten isänperinnön puolesta. 10.3.1722 oli raati nimittäin myöntänyt lääninrahastonhoitaja Gerhard Hellbergille kiinnityksen edesmenneen, ruukinhoitaja Petter Heiken taloon ja tonttiin, jonka sanotaan sijaitsevan kauppias Sareenin pihan pohjoispuolella. Heike-vainaja oli näet ollut 600 taalaria velkaa Hellbergille. Samalla annettiin Hellbergin vävyille, kauppias Christian Backmanille lupa korjata ja asua kyseistä taloa.

Seuraavassa raastuvanoikeuden istunnossa esittää Erich Burchard, kaupungin venäläismiehityksen aikainen pormestari, porvari Jöran Andersinpoika Skoaksen perillisten puolesta protestin mainitusta menettelystä. Talon, johon Hellberg oli saanut kiinnityksen, olikin Jöran Skoaksen, vaikka Heike oli siinä ikänsä asunut. Siksi lienee Hellberg luullut sitä Heiken taloksi tai että Heike omisti siitä ainakin velkaa vas-

→ edell. sivulta

Rudolf Koivun kuvitukset puhuttelevat varsinkin meitä, jotka olemme eläneet ajan, jolloin kirjojen, koulukirjojen, lehtien, korttien, erilaisten tuotteiden päällysteiden ja jopa käärepapereiden kuvat olivat joko Rudolf Koivun tai Martta Wendelinin piirtämiä, mutta esitellessäni viime keväänä Koivun kuvituksia useille koululaisryhmille, havaitsin ilokseni myös nuorten olevan kiinnostuneita sekä kuvituksista että niiden pohjana olleista saduista. Koivun

tuotantoa on tutkittu, mutta hänen henkilöstään ei ole kovinkaan paljon tutkittua tietoa saatavissa. Monet seikat jäävätkin askarruttamaan mieltä. Toivoa sopii, että tutkimustyöt saisivat aiheikseen myös Rudolf Koivun henkilön. Nyt tähän saattaisi vielä olla mahdollisuuksiakin, kun esimerkiksi Salmensaari-lapsia on vielä keskuudessamme. Tiedän myös, että Koivun kirjoittamia kirjoja on vielä tallessa.

taavan osan. Tästä protestista käy ilmi, että Isakin isä on Jöran Andersinpoika eikä Jöraninpoika, minkä myös Vaasan kastettujen luettelo vahvistaa. Samalla käy ilmi, että perheeseen on kuulunut kaikkiaan viisi lasta, joista Jöran on Vaasassa, Lisbeta ja Isak ovat venäläisten ryöstämiä sekä Maria ja Helena vielä sotapakolaisina. Kaikkien lasten lasten sanotaan tällöin olleen holhouksenalaisia (omyndiga). Lisbeta tuskin enää 1722 on alaikäinen, sillä myöhemmästä asiakirjasta käy ilmi, että hän on edellä mainittujen muitten lasten sisarpuoli, mutta naimattomana naisena hän kyllä oli holhouksenalainen. Lisbeta lienee syntynyt seppä Jöranin ensimmäisestä avioliitosta 1600-luvun lopulla, sillä seppä Jöran ja Brita Bertelintytär vihitään toukokuussa 1700.

Vaasaan jääneen Jöranin jälkeläisistä kasvaa merkittävä käsityöläissuku. Heistä on kerrottu vuoden 1990 Genoksen toisessa numerossa. Maria ja Helena palaavat Vaasaan ja heidän kanssaan Jöran tekee sopimuksen perinnönjaosta 1731, jolloin mainitaan, että sisarpuoli Lisbeta on vielä poissa ja että Isak on Jöranin oikea veli.

Isoviha koetteli kovasti Pohjanmaata. Sodan jälkeen papisto, maaherran pyynnöstä laati luettelon sodan aikana vuonna 1714 ja sen jälkeen murhatuista ja vangituista seurakuntalaisistaan. Vangitut ja poisvedyt mainitaan nimeltä paitsi Limingasta, jossa luettelon mukaan murhattiin peräti 2124 ihmistä ja ryöstettiin 454 henkilöä. Lukua on pidetty mielikuvituksellisena, mutta Limingan pappi on luettelut menetykset lukumääräisesti kylittäin, joten luvut saattavat olla oikeita. Sen sijaan Kristiinankaupungin ja Lappväärtin kadonneista saadaan tietää ikä, jopa tuntomerkit hiusten ja silmien väriä myöten, sekä olosuhteet, joissa katoaminen oli tapahtunut. Esim. "Handelsmannen Sal. Matz Jonsson Bergs barn, dotter Anna, som 1713 10 år gl var, lius brunt hår och ögonbryn samt gråachtiga ögon, tagen i Nerpis sockn och Yttermarks skogen, sonen Anders 8 år, hvitt hår och ögonbryn samt liusblå ögon och hvitlaster till ansiktet äfven tagen i Yttermark skog." Luettelosta käy ilmi, että kaikkia ei ole viety väkisin. Muutamista naisista mainitaan, että he ovat antautuneet viholliselle,

ottaneet sen uskonnon ja avioituneet vihollissotilaan kanssa. Mainitaanpa Kristiinankaupungista lukkari Jakob Paavalinpojan pojan, 18-vuotiaan Andersin ensin tulleen ryöstetyksi, sitten palanneen, mutta myöhemmin antautuneen vapaaehtoisesti vihollisen käsiin. Kerrotaan, että hänet on sittemmin nähty Närpiössä kasakkain joukossa.

Vaasan kaupungista on luettelon mukaan ryöstetty 60 henkilöä. Heistä on mainittu vain nimi ja ikä, joukossa useita viisi ja kuusivuotiaita. Tässä luettelossa ei kuitenkaan ole Lisbetan nimeä. Isak Jöraninpoika kyllä luettelossa mainitaan, mutta hänen iäkseen ilmoitetaan 17 vuotta. Sen ikäinen hän ei toki ole ollut vuonna 1714, jolloin hänen ilmoitetaan kadonneen, mutta vuonna 1722, jolloin luettelo on tehty, hän olisi juuri tuon ikäinen. Kun raati nimenomaan totesi, että Vaasasta ei muuta Isak-nimistä ollut ryöstetty, täytynee kyseessä olla juuri edellä esillä olleen Isak Jöraninpojan.

Meidän Isakimme on siis epäilemättä säilynyt elossa ja päätenyt rengiksi Pietariin, kuten alussa esitelty kirje todistaa. Tuohon suureen, vasta perustettuun kaupunkiin vietiin varmasti moni muikin Pohjanmaalta ryöstetty lapsi ja nuori. Kaupungin oli 1703 perustanut tsaari Pietari Suuri uudeksi pääkaupungikseen, minkä arvon Pietarin kaupunki sai jo 1712. Lähellä oli aikaisemmin ollut Ruotsin varuskuntakaupunki Nevanlinna (Nyenskans), joka valloituksen yhteydessä hävitettiin. Osa tämän entisen ruotsalaiskaupungin asukkaista jäi paikalle asumaan.

Pietrin kaupungin rakentamiseen tarvittiin paljon väkeä ja paljon heitä kuoli, eräiden arvion mukaan 100.000 - 150.000 ihmistä. Pietari Suuren kuollessa 1725 arvellaan kaupungissa olleen jo 50.000 asukasta. Jos Isak ryöstettiin 1714 ja vietiin kohta Pietariin, olisi hän tällöin jo kymmenkunta vuotta seurannut Nevan kaupungin kasvua ja menestystä.

Miten Isakin sitten kävi Pietarissa? Arvattavasti hän meni hansikkaantekijän oppiin hyväntekijänsä luo. Hans Paltzerista en ole löytänyt mitään tietoja Vaasaan lähetetyn kirjeen lisäksi. Hänen nimeään ei näy Pietarin ruotsalaisen eikä suomalaisen seurakunnan kirjoissa. Ehkä hän olikin saksalainen, joita oli paljon Pietarin käsityöläis-

ten joukossa. Tosin ruotsalainen ja suomalainen seurakunta oli perustettu Pietariin jo kaupungin perustamisvuonna, ensimmäinen saksalainen seurakunta vasta seuraavana vuonna, mutta pian siellä oli jo viisi saksalaista seurakuntaa. Saksalaisvaikutus oli voimakasta varsinkin käsityöläisten joukossa, jotka näyttävät halukkaasti antaneen lapsilleen saksalaisen kasvatuksen ja itsekin saksalaistuneen.

Pietarissa oli siis ruotsalais-suomalainen seurakunta kaupungin perustamisesta lähtien. Sen varhaisimmista vuosista ei kuitenkaan ole kirjallisia dokumentteja ennen vuotta 1733. Olot näyttävät olleen sekavat, taloudellinen tila epävakainen ja kirkollinen kirjanpito seurakuntalaisista puuttuneen täysin. Ensimmäinen kirkkoherra Jacob Maidelin oli syntynyt Turussa, viety 1703 sotavankina Pietariin, mutta siellä pian vapautettu. Hänen huomattava lahjakkuutensa papillisissa tehtävissä johti hänet hovipiireihin. Tsaari ja tsaaritar osoittivat hänelle henkilökohtaisesti suosiotaan ja tsaari nimitti hänet kirkkoherraksi ruotsalais-suomalaiseen seurakuntaan. Myöhemmin hän sai rovastina valvontaansa kaikki Inkerinmaan luterilaiset seurakunnat.

Maidelin kohtasi elämänsä loppupuolella suuria vaikeuksia. Hänellä sanotaan olleen heikkous, joka ei sopinut seurakunnan paimenelle (ehkä juoppous?). Onneton avioliitto vielä pahensi tätä heikkoutta. 1727 seurakuntaan saapui muuan Arvelius-niminen pappismies, jonka Maidelin aluksi otti ystävällisesti vastaan. Pian tämä tulokas kuitenkin kääntyi kesti-isäntäänsä vastaan ja kokosi oman eriseurakunnan. Kävipä hän Maidelinin kimppuun tämän omassa kodissa ja löi häntä vasaralla päähän. Hänet vangittiin, mutta kun Maidelin oli antanut hänelle anteeksi, hänet vapautettiin ja hän katoaa Pietarista. Maidelin-parka oli kuitenkin siinä määrin menettänyt seurakuntalaistensa luottamuksen, että nämä pyysivät paimekseen Pietarissa oleskelevaa Riian pappia nimeltä Wagner. Maidelin kuoli 1729. Vaikka osa seurakuntalaisista olisi halunnut Wagnerin kirkkoherrakseen, nimitettiin uudeksi paimeneksi Johan Törne Inkerinmaalta. Tämä kuoli kuitenkin jo 1732. Törnen seuraaja, uusmaalainen Gustaf Levanus vihittiin virkaansa helmikuun toisena päivänä 1733.

Levanus tarttui heti tarmokkaasti seurakuntansa hoitoon. Heti virkaanastujaistensa jälkeen hän aloitti kirkollisen kirjanpidon kastetuista, vihityistä ja haudatuista, erikseen suomalaisesta ja ruotsalaisesta seurakunnasta. Hän piti myös luetteloa ehtoollisvieraista ja laati kolmena ensimmäisenä vuonna heistä vielä aakkosellisenkin luettelon. Hän talletti myös seurakuntaan muuttaneiden muuttotodistukset. Niitä on tallella jo vuodesta 1726 alkaen. Seurakunnan taloudenhoidon hän järjesti vuoden 1639 kirkkojärjestyksen mukaisesti. Aikaisemmin ei papilla ollut ollut määrättyä palkkaa eikä seurakunnalla ollut köyhäinkassaa. Nyt valittiin käsityöläisistä kolme kirkonesimiestä (kyrko-föreståndare), Nyt valittiin käsityöläisistä kolme kirkonmiestä (kyrko-föreståndare), jotka keräsivät ja tallettivat jumalanpalveluksissa ja muissa tilaisuuksissa kerätyt kolehtivarat sekä kävivät kahdesti vuodessa kodeissa keräämässä varoja kirkon tarpeisiin. Kaikki näin saadut varat kerättiin kirkonkassaan, josta kirkonesimiehet vastasivat. Tästä kassasta maksettiin niin pastorin kuin kirkonpalvelijainkin palkat. Kirkonesimiehet vaihtuivat kolmivuotiskausittain ja jumalanpalveluksessa esitettiin kiitos eroaville ja esiruokous uusien esimiesten puolesta. Kolme vuotta palvelleet esimiehet olivat itseoikeutettuja kirkokoraadin jäseniä. Tämä raati yhdessä pastorin kanssa päätti kaikista seurakunnan talousasioista. Valitettavasti raadin pöytäkirjoja ei ole, ehkä niitä ei pidettykään.

Pietarin ruotsalaisen St Katarinan seurakunnan vihittyjen luettelosta löytyy 26.7.1733 käesineentekijä Isaac Jörgenson ja Christina Ulrica Rubelia, molemmat pieneltä Merikadulta (Lilla Morschoi). Näyttää siis siltä, että Vaasan Isak Jöraninpoika on vakiinnuttanut asemansa Pietarissa. Aivan varmaahan ei ole, että kysymyksessä on juuri sama Isak, varsinkin kun isännimi nyt on muodossa Jörgenson. Todennäköiseltä kuitenkin tuntuu, että juuri Vaasan Isak on kysymyksessä. Pietarin ruotsalaisessa seurakunnassa on yleensäkin varsin harvoja Isak-nimisiä ja tässä on vielä käesineentekijä, johon oppiin voimme Isakin päätellä pyrkiineen vuonna 1725.

Isakin vaimo Kristina Rubelia oli

Kattilan seurakunnan kappalaisen Mikael Rubeliuksen tytär. Rubelius oli kotoisin Hämeenkyröstä, seurakunnan kirkkoherra Johannes Rubeliuksen poika, joka oli opiskellut Turussa ja toiminut pappina Inkerinmaalla. Isonvihan alkaessa hän pakeni Narvaan, mutta palasi myöhemmin Kattilaan. Hän kuoli ennen vuotta 1716. Hänen leskensä Elisabet Lind näyttää asettuneen Pietariin, hän asuu vävynsä perheessä vuonna 1740 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka. Haudattujen luettelo, ei päiväystä: "Elisabeth Rubelia, älderstigen hederwärdig matrona 72 år".

Isakille ja Kristinalle syntyy kaikkiaan kuusi lasta, jotka isänsä kaimaa lukuunottamatta kuolevat pieninä. 1735 syntyy Johan Jacob, joka kuolee jo samana vuonna. Seuraavana vuonna näkee päivänvalon pieni Kristina Elisabet, joka samoin menehtyy syntymävuonnaan kolmen kuukauden ikäisenä. 17.8.1737 kastetaan Isaac, joka näyttää eläneen aikuisikään saakka. Helmikuussa 1740 pariskunta saa pojan, Johan Gottfriedin, joka kuolee joulukuussa 10 kuukauden ikäisenä. Seuraava lapsi, vuonna 1742 syntynyt Hedvig Helena saavuttaa jo kahden vuoden iän.

Sitten onkin muutaman vuoden hämärä Isakin ja hänen perheensä elämässä. Isak, joka oli vuosina 1739-41 ollut seurakunnan esimiehenä, jättää vuosina 1743 ja 1744 maksunsa maksamatta eikä häntä puolisoineen näy myöskään ehtoollisella käyneiden luettelossa vuosina 1743-45. Lieneekö hän oleskellut jossakin muualla? Hänen vaimonsa, Kristina Rubelia, saa 1745 avioliiton ulkopuolisen lapsen, joka kastetaan Luotsin kylässä Carl Gustafiksi. Lapsen isäksi tunnustautuu saksalainen käsiintekijäkisälli Joachim Eilenburg, jonka mainitaan työskennelleen Isakin luona. Carl Gustaf kuolee syyskuussa 1748, tällöin hänen mainitaan asuneen Isakin talossa. Joachim Eilenburg katoaa kuvasta, jos hän ehkä jäikin Pietariin, hän joka tapauksessa kuului johonkin sen saksalaisista seurakunnista.

Näihin aikoihin Pietarin ruotsalais-suomalainen seurakunta oli saanut tilapäisen kokoontumistilan sijaan oman kirkon. Tarmokas kirkkoherra Levanus oli anonut keisarinna Annalta tonttia kirkolle ja sellainen olikin saatu Suuren ja Pienen Tallikadun väliselle alueelle aivan saksalaisen St Petri-kirkon viereen. Kun keisarinna vielä

oli lahjoittanut kirkon rakentamiseen 500 ruplaa ja muualtakin olisaatu lahjoituksia, voitiin kirkon rakentaminen aloittaa heti ja se valmistui jo vuonna 1734. Siinä ei aluksi ollut edes alttaria, sellainen saatiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin. Samana vuonna 1744 saapuu Pietariin pappismies, Esaias Aron Nordenberg, jonka Levanus ottaa ystävällisesti vastaan. Pian tämä kuitenkin kääntyy isäntäänsä vastaan ja houkuttelee puolelleen seurakunnan suomalaiset jäsenet. Nämä pyytävät Nordenbergia kirkkoherrakseen, joten seurakunnassa olisi kaksi kirkkoherraa kuten saksalaistenkin seurakunnassa. Levanus ei sitä halua, hänelle kun muutenkin on muodostunut huono käsitys Nordenbergistä, jolla ei edes ole kunnan papereita pappeudesta. Kun tämä kuitenkin nimitetään avustavaksi pastoriiksi ruotsalais-suomalaiseen seurakuntaan, jakaantuu seurakunta kahtia. Ruotsalaiset eivät halua kuulla muusta kirkkoherrasta kuin Levanusksesta ja kieliryhmien välille syntyy pitkäaikaista katkeruutta. Tammikuun 20 päivänä 1745 Levanus pitää viimeisen virallisen suomenkielisen jumalanpalveluksen. Seurakunnan jakaantuminen, jota ei koskaan virallisesti suoritettu, oli tapahtunut tosiasiassa.

Samana vuonna kuin seurakunta jakaantui, Isak taas maksaa seurakuntamaksunsa ja on vaimoineen myös ehtoollisluettelossa 1746. Pariskunta saa vielä yhteisen lapsenkin syyskuussa 1746. Tämä Katarina Helena menehtyy jo joulukuussa samana vuonna. Pian päättyi Isakinkin maallinen vaellus. 27.11.1748 hän saa yksityisen ehtoollisen kotonaan ja hänet haudataan 20.12.1748 mainittuna 40-vuotiaaksi. "Ährl man Isaac, handskmak." Ikätieto ei aivan täsmää Isakin syntymäajan kanssa, mutta Pietarin pappi näyttää usein merkinneen aikuisten kuoliniän vain kymmenen vuoden tarkkuudella.

Isakin kuoltua hänen perheensä katoaa ehtoollisluettelosta. En ole myöskään löytänyt merkintää Kristina Rubelian kuolemasta tai uudesta avioliitosta. Saksalaisten seurakuntien kirkonkirjoja minulla ei ole ollut käytettävissä. Voisihan kuvitella, että kisälli Eilenburg on nainut Kristinan tämän nyt jäätyä leskeksi.

Ainoa poika Isak näyttää kuitenkin sukeltavan esiin vuonna 1754. Silloin mainitaan ensi kertaa ehtoollisella

parturin oppipoika Isaac Isaacsson, jonka isännimi on yliviivauksella korjattu Jürgensoniksi. Sama Isak on sitten ehtoollisluettelossa 1756, nyt Isaac Isaacssonina sekä 1762 ja 1763, jolloin hän on jo parturin kisälli. Vuonna 1765 häntä sanotaan jo parturiksi ja lisänimenä on taas Jürgenson. Tästä näyttäisikin tulleen hänen sukunimensä. Vihittyjen luettelosta häntä ei löydy enempää ruotsalaisen kuin suomalaisen seurakunnan kirjoista. Rippiluettelotakin hän katoaa vuoden 1765 jälkeen pitkäksi aikaa. Mahdollisesti hän on oleskellut muualla, ehkä kuljeskellen paikasta toiseen. Vasta 1773 hän taas on rippiluettelossa varustettuna merkinnällä "abs i 8 år, vil nu bättra sig". Viiden vuoden kuluttua hän vielä kerran on ripillä St Katarinan seurakunnassa. Ei häntä näy haudatuistakaan ainakaan 1700-luvun loppuun mennessä. Emme siis tiedä, jatkuiko Isakin suku Pietarissa toista sukupolvea pitemmälle.

Mihin sitten joutui Jöran Antinpojan toinen ryöstetty lapsi, Lisbeta Jöranintytär? Pietarin St Katarinan ruotsalaisen seurakunnan jäsenten joukossa hän ei ainakaan ole, sieltä ei löydy yhtäkään Lisbeta Jöranintytärtä. Suomalaisen seurakunnan kirjoissa sen sijaan on kaksikin sen nimistä henkilöä. Toinen on leskivaimo, jonka mies Henrik on kuollut "hoos Veckel". Vaimon mainitaan palvelevan eri taloissa. Toinen Lisbeta Jörgensdotter, joka 13.10.1735 synnyttää aviottoman lapsen. Lapsen isäksi on ilmoitettu kuski Johan Fredrikinpoika Koch. Molemmat ovat palveluksessa kamarijunkkari Soltikovilla. Lapsi Hedvig kuolee jo kolmen viikon ikäisenä. Kolme vuotta myöhemmin 23.10.1738 Lisbeta vihitään avioliittoon saman saksalaissyntyisen kuski Johan Friedrich Kochin kanssa ja pariskunnan sanotaan matkustaneen Moskovaan. Kun molemmat Lisbetat kuitenkin ovat suomalaisen seurakunnan jäseniä, on epätodennäköistä, että heistä kumpikaan olisi Vaasasta kadonnut Lisbeta. Vaasankaan papereista ei hänen kohtalaostaan muuta käy ilmi kuin että hän vielä 1731 oli poissa Vaasasta. Mutta missä, se näyttää jäävän arvoitukseksi.

Lähteitä ja kirjallisuutta:

Vaasan raastuvanoikeuden pöytäkirjat 1722, 1725, 1731

Pietarin St Katarinan seurakunnan historiakirjat ja ehtoollisluettelot

Mustasaaren seurakunnan historiakirjat

Landshöfdingarnas skrivelser FR 63

Ehrström Eric Gustaf, Historisk beskrifning över St Catharina och St Maria församlingar, eller svenska och finska församlingar i St Petersburg. Åbo 1829

Engman Max, St Petersburg och Finland migration och influens 1703-1917 Societas scientiarum Fennica. Helsingfors 1983

Kaurinkoski Kaarina, Pietarin kaupunki Keuruu 1989

Wiren Edvin, Den Svenska Församlingen i Petersburg. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Vuosikirja 33-34. Helsinki 1943-44

Väänänen Kyösti, Herdaminne för Ingermanland I. Helsinki 1987